

als in Nederland. Hier studeerden particuliere studiegroepen, het ministerie van financiën en de Nederlandsche Bank op de kwestie zodat Lief tinck voor het te voeren beleid maar uit de gereedchapskist had te kiezen. Zijn eigen variant was uiteindelijk nogal omslachtig doordat Lief tinck naast monetaire ook morele doeleinden nastreefde, zoals het opsporen van zwart geld en zijn houders. Meer dan nodig werd ook de kapitaalmarkt gereguleerd. Mocht zijn jasje niet zo rood zijn als men dacht, Lief tinck was in ieder geval een echte ordenaar, althans in die jaren. Aan de waardering voor zijn werk doet dit thans echter geen afbreuk meer. In de tijd zelf was het oordeel daaromtrent op zijn minst niet unaniem.

Terugblikkend beseffen wij dan ook het voordeel dat nu een afgewogen oordeel over het welslagen van de geldzuivering mogelijk is. De auteur van dit boek vormt hiertoe de leidsman bij uitstek maar merkwaardig genoeg plaatst hij ons voor een probleem dat voortvloeit uit een onopgeloste spanning tussen zijn periodisering van de geldzuivering en zijn beoordeling ervan. Zoals meestal is het begin van de periode duidelijk, namelijk de blokkering van de honderd gulden-biljetten in juli 1945. Maar wanneer eindigde de geldzuivering? Op grond van dit boek lijkt dit in 1952 het geval te zijn, wanneer de deblokkering ten einde is, al lopen er wat restjes door tot de jaren zeventig. Maar vervolgens komen we in hoofdstuk 11 tot de evaluatie en stelt Barendregt de vraag of de geldzuivering noodzakelijk was en het antwoord luidt bevestigend. Had zij efficiënter uitgevoerd kunnen worden? Naar de mening van de auteur waarschijnlijk wel, waar ik zou menen zeker wel. En dan, als laatste zin van het boek, schrijft hij: het schijnt (it seems) dat de geldzuivering als een deel van het herstelprogramma een belangrijke bijdrage leverde tot de economische reconstructie van Nederland. Daar keek ik eerlijk gezegd van op, want als het alleen maar schijnt of lijkt, dan relativeert de schrijver het belang van de geldzuivering dusdanig dat het niet meer dan een onderdeel van de herstelpolitiek in totaal vormt in plaats van, naar mijn mening, een fundamentele voorwaarde hiervoor. En indien die geldzuivering dan van zo relatief belang was, waarom er dan een heel boek aan gewijd?

In 1955 heeft C. Goedhart al betoogd dat niet de geldzuivering maar de Marshall-hulp het monetaire evenwicht deed bereiken. Als dat de doelstelling was van de geldzuivering verschuift het einde ervan in monetaire zin naar een later tijdstip en breekt dit de periodisering af die Barendregt geeft. Men kan deze alleen herstellen door de geldzuivering als prestatie op zichzelf te beschouwen en ik doe dit graag omdat anders het fundament zou komen te ontvallen aan een boek dat — op zichzelf beschouwd — een waardevolle bijdrage tot de economisch-historische literatuur vormt.

Joh. de Vries

E. Witte, J. C. Burgelman, P. Stouthuyse, ed., *Tussen restauratie en vernieuwing. Aspecten van de naoorlogse Belgische politiek (1944-1950)* (Brussel: VUB Press, 1989, 352 blz., ISBN 90 70289 58 X).

Dit boek is een uitgave van het multidisciplinaire Centrum voor de studie van Belgische politieke processen en structuren van de Vrije Universiteit van Brussel. Historici, politicologen, communicatiewetenschappers en juristen werkten eraan mee. Drijvende kracht achter het centrum en dit boek is historica Els Witte. Zij schreef het inleidende hoofdstuk waarin ze haar bijdrage aan de nieuwe *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* als leidraad neemt. Enkele thema's worden verder uitgediept: de sociaal-economische evolutie, de buitenlandse politiek en de Vlaamse Beweging. Tevens licht ze de centrale vraagstelling van dit boek toe. De periode 1944-1950 was een typische overgangsfase met elementen van restauratie en vernieuwing. Het

trauma van de bezetting wakkerde de vernieuwingsdrang aan, maar uiteindelijk primeerde de wens om het vooroorlogse Belgische politieke bestel weer op te bouwen, te stabiliseren en te versterken. Dit leidde enerzijds tot een gematigde aanpassing van het vooroorlogse bestel waarvan het economisch liberalisme, de verruiming van de parlementaire democratie en het begin van de sociale overlegpolitiek de fundamenteën waren. Anderzijds werd afgerekend met de extreem-linkse en extreem-rechtse krachten die deze fundamenteën hadden afgewezen. De centrale stelling komt aan bod in de tien artikelen die dit boek rijk is.

Kris Deschouwer analyseert de gemeenteraadsverkiezingen van 1946. Ze zijn een toetssteen om na te gaan of de tweede wereldoorlog de stabiliteit van het Belgische partijbestel heeft aangetast. Dat blijkt niet het geval te zijn. De drie grote politieke families herstellen zich. De Katholieke Partij ondergaat daarbij wel een grondige gedaantewisseling. Dat was ook nodig gezien de grote verdeeldheid voor de oorlog. De electorale sprong van deze partij is spectaculair door de succesvolle recuperatie van de Vlaams-nationalistische kiezers en het bespelen van de Koningskwesitie. De uitslagen waarmee Deschouwer werkt, beperken zich tot de gemeenten met meer dan 10.000 inwoners. Een uitbreiding met de kleinere gemeenten (95%) is noodzakelijk om het beeld te vervolledigen. Het zou de cijfers nuanceren. Bovendien is het noodzakelijk om één van de centrale stellingen te toetsen. Men kan zich afvragen of de vernieuwingsoperatie van de CVP in vele kleine gemeenten ook werkelijk slaagde.

In één van de meest opmerkelijke bijdragen richt Guy Vanthemsche de focus op de organisaties van de Belgische werkgevers. Hij toont aan hoe daar de vernieuwing groter was dan de restauratie. De oprichting van het Verbond der Belgische Nijverheid (1946) schiep een sterke nationale patronale organisatie die de maatschappelijk (communautaire en levensbeschouwelijke) breuklijnen overspande. Het was tevens de uiting van een nieuwe 'moderne' visie op de rol van de werkgevers in een overlegeconomie waarin de dialoog met de overheid en de sociale organisaties het kernstuk was. Vanthemsche toont aan dat de werkgevers niet het leidend voorwerp waren van de vernieuwing. Zij gaven zelf mede de impulsen. Vanthemsche reageert hiermee tegen de vaak gehoorde stelling als zouden de georganiseerde werkgevers zich willens nillens hebben moeten aanpassen aan de tijdsomstandigheden. In feite is er sprake van een dynamisch proces waarbij de hervormingen het gevolg zijn van interne en externe impulsen. In een aansluitende bijdrage van Dirk Ceulemans over de wet van 20 september 1948 over de bedrijfsorganisatie wordt dit dynamisch proces nochtans vereenvoudigd tot een geslaagde strategie van 'de burgerij' om de bestaande vernieuwingstendens te integreren in het kapitalistisch systeem.

Vier bijdragen handelen over de linkerzijde. Rik Hemmerijckx bestudeert het ABVV en de Koningskwesitie in 1945. Zijn analyse leidt tot de conclusie dat de leiding van de linkse vakbond behendig manoeuvreerde tussen een geradicaliseerde basis en de realpolitiek van de BSP. Anders dan in 1950 gebruikte de linkse vakbond de Koningskwesitie toen niet als een polarisatieinstrument. Inge Vansweevelt bestudeert de pogingen tot progressieve frontvorming in de vakbeweging tijdens de bevrijdingsperiode. Zij constateert dat de aarzelende vooroorlogse contacten tijdens de bezetting intensifieerden. De 'droom' van een eenheidsvakbond liep echter stuk op de ideologische weerstanden en de concurrentie tussen de twee grote politiek-syndicale families. Niet alleen het 'pluralisme' van het ACV stond in de weg, ook de wens van de socialisten om de rangen te sluiten. Over de grondige hervorming van de socialistische zuil handelt de bijdrage van Benny Martin. Hij schetst de totstandkoming van de socialistische Gemeenschappelijke Actie. Dat was volgens hem geenszins een heruitgave van de vooroorlogse socialistische zuilstructuur. De verschillende organisaties bezaten immers autonomie. De polarisatie ingevolge de Koningskwesitie werd aangegrepen om de rangen te sluiten. Patrick

Stouthuysen werpt een licht op het debat binnen de Belgische Socialistische Partij over de Westerse blokvorming. Het is een boeiende confrontatie tussen internationalistische principes en realpolitiek. Al voor de oorlog had deze confrontatie geleid tot een overwinning van het pragmatisme toen het 'socialisme nationale' de Belgische neutraliteitspolitiek ondersteunde. Na de tweede wereldoorlog was het geloof en de hoop in een internationale rechtsorde zeer groot, maar de realiteit leidde tot een bipolaire wereldorde met het ontstaan van de NATO waaraan ook Belgische socialisten meebouwden. Net als voor de oorlog verhinderde dit niet dat een internationalistische en pacifistisch discours gevoerd werd.

Luc Bosmans behandelt de Vlaamse Beweging. In een brede inleiding schetst hij de evolutie van de Vlaamse Beweging vanaf de negentiende eeuw. Hij constateert dat deze beweging gekenmerkt werd door een dualiteit tussen flamingantische (partij)katholieken en partijpolitieke Vlaams-nationalisten. De zuivering van (Vlaams-nationalistische) collaborateurs en de Koningskwesie zorgde voor een intermezzo doordat er geen ruimte meer was voor de partijpolitieke Vlaams-nationalistische variant. Voorlopig beperkte die zich tot kleine groepen rond tijdschriften. Doordat de communautaire breuklijn bleef bestaan ontstonden al vlug nieuwe pogingen tot Vlaams-nationalistische partijvorming.

Twee bijdragen handelen tenslotte over de verhouding tussen de media en de politiek. Jean-Claude Burgelman constateert uiteen bestudering van het beleid inzake de politieke tribunes van het Nationaal instituut voor radio-omroep een sterke politisering die ten gunste kwam van de drie dominante politieke families. Giovanni Canini toont met een onderzoek van zes Belgische dagbladen aan dat ook de geschreven pers sterk gepolitiseerd was. De kranten verkondigden zonder meer de visie van de partijen waar ze bij aanleunden.

Dit boek geeft wat de ondertitel belooft: aspecten van de Belgische politiek tussen 1944-1950. Dat betekent ook dat vele aspecten niet aan bod komen. Merkwaardig is bijvoorbeeld dat twee essentiële gebeurtenissen, namelijk de zuivering van collaborateurs en de Koningskwesie slechts zijdelings worden aangeraakt. Datgene wat wel aan bod komt, vertoont een dispaaraat karakter. Er wordt te weinig aangeknoopt bij de inspirerende inzichten uit de inleiding van Witte. Een besluit waarin dit eventueel had kunnen gebeuren ontbreekt.

Bruno de Wever

B. J. Brouwer, *Er zijn tenslotte grenzen. De Nederlandse kerken en het vraagstuk van de moderne oorlog 1945-1965* (Kampen: Kok, 1993, 256 blz., ISBN 90 242 8095 8).

De antirevolutionaire senator Hendrik Algra vertelt in zijn memoires dat, toen kerkelijke uitspraken over de NAVO, de blokkade van Cuba, homofilie en revoluties in Zuid-Amerika elkaar snel gingen opvolgen, hij onweerstaanbaar de neiging voelde opkomen hetzelfde te zeggen als wat zijn vrouw soms tegen de melkboer zei: 'we kunnen vandaag wel overslaan, Hiemstra'. Algra meent bovendien, dat de gemeente er zich blijkbaar in vele gevallen heel weinig van aantrok, als 'De Kerk' weer eens ging spreken.

Over dit spreken (of niet-spreken) van de kerken over het oorlogsvraagstuk gaat het boek van de historicus B. J. Brouwer. Dat het dooreen historicus (en niet dooreen theoloog) is geschreven, is medebepalend voor de wijze waarop het onderwerp wordt benaderd. Brouwer heeft geen onderzoek verricht naar de theologische concepties die de basis vormden van de kerkelijke uitspraken en discussies, al wil hij theologische motieven zeker niet buiten beschouwing laten. Maar het gaat hem er vooral om de factoren die het verloop van de discussies bepaald hebben